

Gianfranco Ravasi

# Biblia după Borges

Literatură și texte sacre

Traducere din limba italiană  
de Miruna și Bogdan Tătaru-Cazaban

Postfață de Bogdan Tătaru-Cazaban

POLIROM  
2019

## Cuprins

|                                                                       |   |
|-----------------------------------------------------------------------|---|
| <i>Notă asupra traducerii</i> (Miruna și Bogdan Tătaru-Cazaban) ..... | 7 |
|-----------------------------------------------------------------------|---|

### Vocea tăcerii

|                                          |    |
|------------------------------------------|----|
| Marele cod al culturii occidentale ..... | 13 |
| Fragilitatea Cuvântului .....            | 19 |
| Spațiile albe ale tăcerii .....          | 27 |
| Diafania Cuvântului .....                | 31 |
| Alfabetul de culori al artei .....       | 38 |
| Puterea Cuvântului .....                 | 46 |

### Qohelet și cele șapte maladii ale existenței

|                           |     |
|---------------------------|-----|
| Prolog .....              | 57  |
| Limbajul .....            | 63  |
| Acțiunea .....            | 69  |
| Înțelegerea .....         | 74  |
| Cosmosul și istoria ..... | 80  |
| Societatea .....          | 87  |
| Condiția umană .....      | 92  |
| Dumnezeu .....            | 106 |
| Concluzie .....           | 111 |

Biblia după Borges  
Literatură și texte sacre

|                                                              |     |
|--------------------------------------------------------------|-----|
| Introducere .....                                            | 121 |
| Nisipul ca piatra.....                                       | 131 |
| Borges „teolog ateu” .....                                   | 137 |
| Țiparul lui Iov.....                                         | 148 |
| Cain sau Abel?.....                                          | 152 |
| <i>Cât mi-o fi dat să rătăcesc<br/>pe acest pământ</i> ..... | 157 |
| Iubit și pironit pe cruce .....                              | 162 |
| Povestiri din Evanghelie .....                               | 169 |
| Concluzie.....                                               | 172 |
| Bibliografie .....                                           | 175 |
| <i>Postfață</i> (Bogdan Tătaru-Cazaban) .....                | 177 |

## Cosmosul și istoria

Toate culturile umane se dezvoltă între două coordonate: spațiul (cosmosul) și timpul (istoria). Se știe că religia iudaică a accentuat mai degrabă cel de-al doilea pol dintre cei menționați, reușind să dea naștere unei adevărate arhitecturi a timpului (Abraham J. Heschel). Qohelet tratează ambele dimensiuni, oprindu-se întâi asupra a ceea ce înconjoară omul, iar apoi asupra a ceea ce constituie adevărata tramă a existenței sale: timpul.

Pământul rămâne întotdeauna,  
soarele răsare, soarele apune și zorește  
către locul lui ca să răsară iarăși.  
Vântul suflă către miazăzi, vântul se  
întoarce către miazănoapte,  
și, făcând roate-roate, el trece neîncetat  
prin cercurile sale.

Toate fluviile curg în mare,  
dar marea nu se umple,  
căci ele se întorc din nou  
la locul din care au plecat (Eccl. 1, 4-7).

Orizontul cosmic e recapitulat de tetrada – pământ, soare, vânt, mare – care coincide cu cele patru elemente ale filosofilor ionieni (pământ, foc, aer, apă). Pe fundalul pământului veșnic nemișcat, Qohelet asistă la curgerea perpetuă a celorlalte elemente. Sunt două moduri de a realiza unica, absurda monotonie a realului, în care ample mișcări se anulează reciproc.

Trudnica rotire a soarelui este exprimată prin verbul *sha'af*. Această rădăcină ebraică indică așteptarea spasmodică a sclavului de a se odihni seara (cf. Iov 7, 2), respirația greoaie a femeii care stă să nască (cf. Is. 42, 14), gâfâitul șacalilor însetați care caută apă (cf. Ier. 14, 6): după cum se vede, este vorba despre situații marcate de oboseală. Folosind o astfel de imagine, Qohelet demitizează nu

doar magnilocventa celebrare a soarelui din cultura egipteană (dacă ne gândim la imnul către Aton, discul solar, compus de faraonul Akhenaton), ci și cântarea plină de lirism a *Psalmlui* 18, care preaslăvea soarele ca pe un mire, ca pe un erou care brăzdează cerul. Nimic din toate acestea nu se află în textul nostru: mersul cotidian al soarelui, deși rămâne un spectator rece al trudei umane, îl „umanizează”, îl face un simplu angrenaj al mișcării ciclice care cuprinde totul.

Deosebit de semnificativ în privința acestui mecanism repetitiv este vântul, cu rotirile sale infinite, bine reprezentate de împătrita repetare a verbului *savav*, ca și cum ar trimite la cele patru vânturi care prind într-un singur vârtej pământul. Nu e prezentă aici nicio urmă din suflul solemn al creației (*cf.* Gen. 1, 2), nici din cel care respira asupra ramurii înverzite a trunchiului lui Iesei (*cf.* Is. 11, 1-2): aici vântul este doar un nod care se desface între cer și pământ, fără nicio noimă,

emblema unei veșnice agitații. Și la fel s-ar putea spune despre mișcarea ciclică perenă a apelor, curgând neîncetat și fără sens spre marea pe care nu o vor umple niciodată.

Pe scurt: creația nu mai este un manuscris cu miniaturi, ci palimpsestul perpetuu pe care se scriu și se șterg fără întrerupere arabescuri infinit reluate. Suntem destul de departe de cosmologia biblică, potrivit căreia creația era o realitate ordonată și orientată către un scop anume, „un cer nou și un pământ nou” (Apoc. 21, 1; cf. Is. 65, 17; 66, 22); universul cercetat de Qohelet este, dimpotrivă, unul lipsit de sens, un flux repetitiv care atrage în vârtejul său creaturile.

Să ne referim acum și la maladia privitoare la timp, citind fragmentul cel mai cunoscut, poate, din întreaga carte a *Ecclesiastului*:

Pentru orice lucru este o clipă prielnică  
și vreme pentru orice îndeletnicire  
de sub cer:

vreme este să te naști și vreme să mori;  
vreme este să sădești și vreme să smulgi  
ceea ce ai sădit;  
vreme este să rănești și vreme să tămă-  
duiești;  
vreme este să dărâmi și vreme să zidești;  
vreme este să plângi și vreme să râzi;  
vreme este să jelești și vreme să dăn-  
țuiești;  
vreme este să arunci pietre  
și vreme să le strângi;  
vreme este să îmbrățișezi  
și vreme să fugi de îmbrățișare;  
vreme este să agonisești și vreme să  
prăpădești;  
vreme este să păstrezi  
și vreme să arunci;  
vreme este să rupi și vreme să coși;  
vreme este să taci și vreme să grăiești;  
vreme este să iubești și vreme să urăști;  
vreme este de război și vreme de pace  
(Eccl. 3, 1-8).

Nu se mai pot adăuga multe la această elocventă litanie a momentelor existenței umane, cel mai bine comentată de o altă maximă a *Ecclesiastului*: „Căci nu este nimic nou sub soare!”

(Eccl. 1, 9). Este totuși semnificativ că această pagină se construiește cu ajutorul a 14 cupluri antitetice sau extreme, destinate să reprezinte împreună totalități, potrivit misticii numerelor: este vorba, de fapt, de 28 de elemente care se pot descompune în două totalități simbolice, adică în cifrele 7, semnificând plenitudinea ființei, și 4, trimitând la punctele cardinale. Întreaga realitate istorică este prezentată ca o repetiție continuă a unei serii de acțiuni binare care se anulează reciproc în alternanțele impuse de ființă și de timp.

Bolnavă este și istoria, pentru că nu are nicio finalitate; dimpotrivă, ea se întoarce asupra ei înseși cu mișcări repetate. În contextul mai amplu al revelației iudeo-creștine, surprinde absența din acest text a oricărei proiecții eshatologico-mesianice asupra istoriei, dar este de fapt semnificativ că ultimul „timp” este *shalom*, „pacea” mesianică, redusă însă la rangul de „vreme” alături de altele care se repetă pe fața pământului, prizonieră în